MAART 2021

OVEReen

KATHOLIEKE VERENIGING VOOR **OECUMENE** **ATHANASIUS** EN **WILLIBRORD**

Het leven van Antonius en de onderscheiding der geesten

door *Leo van Leijsen*

De Vita Antonii, het Leven van Antonius, is een van de oudste geschriften van het monastieke leven. Het is eeuwenlang een bron van inspiratie geweest voor de monniken. Nog heden ten dage kan iemand die aan het begin van een leven als monnik staat, dit geschrift als een gids en als een bron van inspiratie ter lezing gegeven worden. Blijkbaar kan een tekst die zeventien en een halve eeuw oud is, nog actueel zijn. Het Leven van Antonius is een veelzijdige tekst en de actualiteit die men er als het ware uithaalt, kan voor iedere lezer weer verschillend zijn.

Antonius' leven was me niet helemaal onbekend vanuit mijn studie theologie en mijn werk, maar het lezen van de tekst van begin tot eind had ik tot voor kort nog niet eerder gedaan. In dit artikel schrijf ik op waar de tekst voor mij als niet-monnik actualiteitswaarde heeft. Ik kom dan uit bij de zogeheten onderscheiding der geesten, die in de tekst naar voren komt. Het begrip 'onderscheiding der geesten' komt al voor in het Nieuwe Testament (1 Kor 12, 10, als gave van de H. Geest) en heeft een lange gang door de geschiedenis van de spiritualiteit gemaakt tot op de dag van vandaag. Ik wil hier iets vertellen waar de tekst mijn bijzondere belangstelling heeft gevraagd.

De demonen en hun streken

Antonius staat bekend en niet ten onrechte als een verwoed bestrijder van de demonen. Hij zocht de barre plekken zoals begraafplaatsen en de woestijn niet op uit een modern verlangen naar verstilling, maar om de strijd aan te gaan met de boze geesten. De stilte die hij opzocht was die van een doodse stilte, een terrein waar de dood de overhand leek te hebben. Het was niet voor niets dat Antonius jarenlang tussen de graven huisde.

"[…W]e hebben geduchte, doortrapte vijanden, de boze demonen. En tegen hen is *onze strijd, zoals de apostel (Paulus) zegt, niet tegen vlees en bloed, maar tegen de heerschappijen, tegen de machten, tegen de beheersers van het duister van deze wereld, tegen de geesten van het kwaad in de hemelse regionen.* Groot is hun aantal in de lucht die ons omgeeft en ze zijn niet ver van ons af, en groot zijn hun onderlinge verschillen." [VA 21 (2-4)]

"Vandaar dus de noodzaak van vele gebeden en ascese, wanneer je van de Geest eenmaal de gave hebt ontvangen tot onderscheiding van geesten (1 Kor. 12, 7.10) en het fijne van hen wilt weten: welke van hen zijn minder kwalijk, welke juist meer, waar concentreert elk van hen zich op en hoe kun je ze stuiten en verdrijven. Talrijk zijn hun listen en lagen en de trucs die ze uithalen. De gelukzalige Apostel (Paulus, vL) en zijn mensen wisten dit alles, blijkens zijn woord: *wij kennen zijn streken maar al te goed* (2 Kor 2, 11) (VA 22, 3-4, uit: Athanasius van Alexandrië, *Antonius. Onsterflijke icoon van de monnik,* vertaling Vincent Hunink, Damon, Budel 2013, pp 60-61).

Het Koninkrijk is binnenin u

Antonius heeft in zijn vita een positief mensbeeld. De monnik in zijn strijd richt er zich op om de deugd te bereiken. "Want deugd staat niet ver van ons af en ontstaat niet bui-

Inhoudsopgave

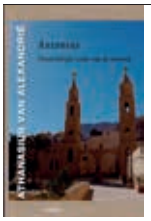

Pag 1-2
De levensbeschrijving van de H. Antonius is ook vandaag een inspiratiebron voor religieus leven. Onderscheiding der geesten is daarvoor nodig

Pag 3
De Koptische icoon van de Heilige Antonius op de poster is mooi, maar wat vertelt hij ons?

Pag 4
De Syrische en Koptische Kerk zijn zeer verwant, ook in het monastieke leven. Mor Polycarpus legt de verwevenheid tussen deze twee grote tradities uit.

Pag 5
Zelfgave in gehoorzaamheid en gebed vormen de pijlers van het monastieke leven in de Byzantijnse monastieke traditie..

Pag 6
Religieus leven draait om de liefde van Christus die niet alleen in de monnik, maar in iedere gedoopte en in de gemeenschap van de Kerk vrucht wil dragen.

Pag 7
In de Gemeenschap Chemin Neuf komen oude ideeën over het gemeenschapsleven opnieuw tot bloei.

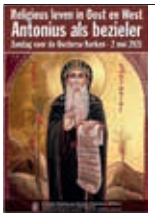

Pag 8
In het voorjaar bieden we u online bijeenkomsten aan: een Webinar over religieus leven in Oost en West en vier publiekslezingen over menselijke waardigheid in het Oosters Christendom.

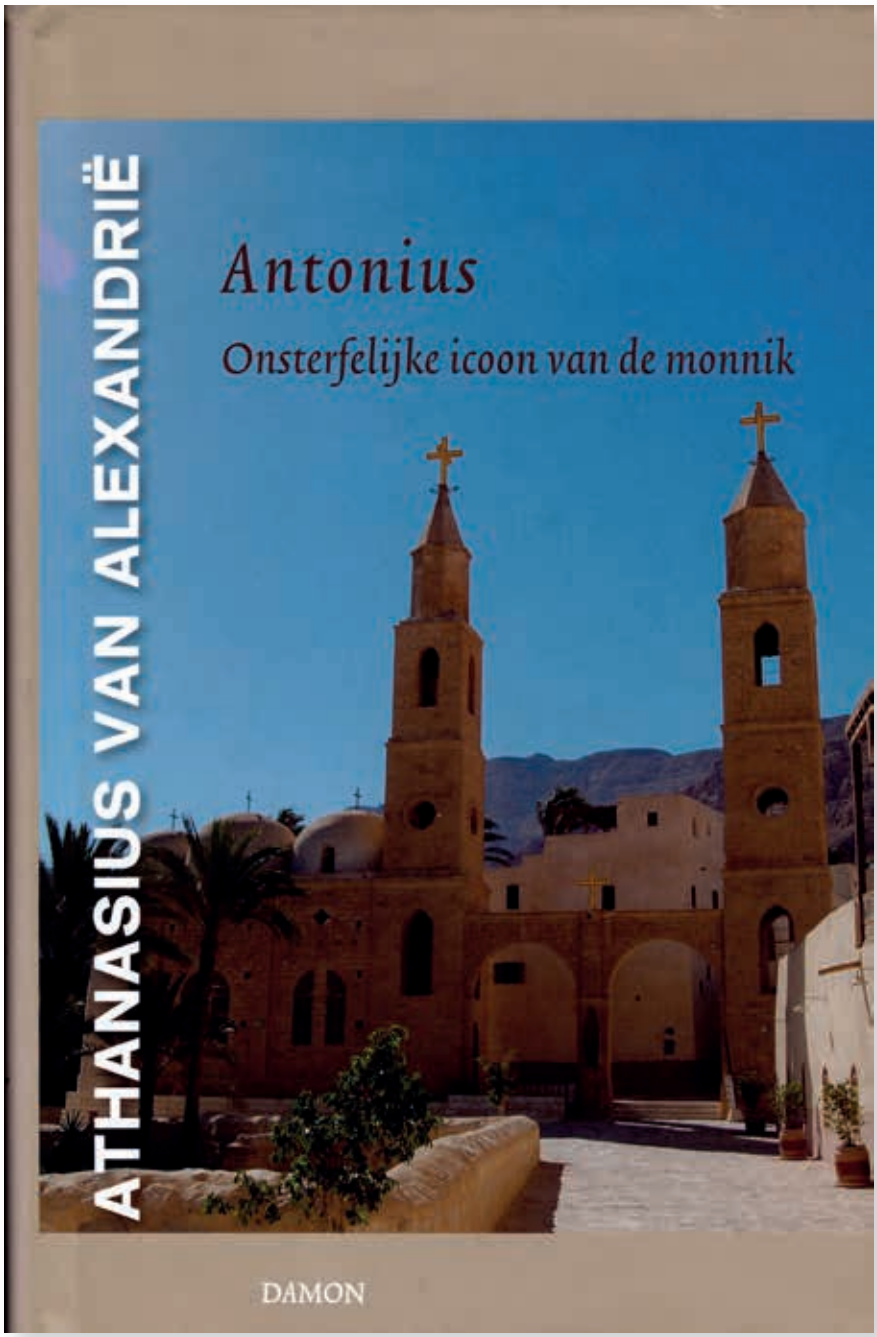

ten ons, maar is iets in onszelf, iets wat haalbaar is als we maar willen. […] De Heer […] zei: Het Koninkrijk is binnenin u (Luc 17, 21) De deugd heeft dus alleen onze wil nodig, want ze zit in ons en komt uit ons tot stand [VA 20 (3-5), a.w. p 58]".

Voor de duvel niet bang

Antonius had door zijn leven van gebed en ascese de onderscheiding der geesten ontvangen, die een gave is van de heilige Geest. De monnik heeft veel te stellen met de duivel en zijn demonen die de monnik proberen te bedriegen met gedachten en als dat niet lukt met verschijningen. De monnik hoeft echter volgens Antonius in zijn vita geen angst te hebben voor de verschijningen van de duivel en te luisteren naar wat hij zegt. "Als een mus heeft de Heer hem voor ons gekooid om mee te spelen (vgl Job 40,29). Verpletterd is hij met zijn demonen zoals schorpioenen en slangen: wij christenen kunnen ze onder de voet treden (vgl Lk 10, 19) […] Jawel, ze verschijnen ook meteen weer. Niemand onder de gelovigen krenken ze ook maar een haar […]" Ze zijn machteloos door de komst van Christus. "Bij de komst van de Heer is de vijand gevallen en zijn diens krachten verzwakt. Hij heeft dus geen macht meer, maar net als een tiran kan hij zelfs na zijn val niet rustig blijven, maar blijft hij desnoods alleen met woorden dreigen […] Enkel en alleen God moeten we dus vrezen, maar die demonen moeten we verachten en totaal negeren."

Vuistregel uit de onderscheiding der geesten

Ook goede geesten kunnen volgens het leven van Antonius aan de monnik verschijnen. Hoe die te onderscheiden, want ook de boze geesten maken gebruik van allerlei vrome woorden. Verschijningen van boze geesten zorgen voor onrust en wanorde – zo herkent men hen -, terwijl de aanwezigheid van rust en harmonie duidt op een goede geest. Het commentaar dat bij Vincent Huninks vertaling van het Leven van Antonius staat, noemt dit een vuistregel uit de onderscheiding van de geesten. Deze vuistregel is ook heden ten dage bruikbaar in het geestelijk leven. De goede geest is herkenbaar aan de rust en harmonie die hij veroorzaakt. De monnik hoeft de slechte geesten niet te vrezen, want Christus heeft er al over gezegevierd. Dit heilsfeit neemt ook heden ten dage de vrees weg. "Want uit de vreugde en kalmte van de ziel blijkt dat de verschijning heilig is."(VA 36, 4).

Gebaseerd op het verlossingswerk van Christus

Dat de vrees is uitgebannen op grond van het verlossingswerk van Christus, blijkt uit de aansporing tot nederigheid. "Je moet je niets verbeelden wanneer je demonen kunt uitdrijven of trots zijn als je genezingen kunt verrichten. En je moet ook niet uitsluitend voor wie demonen uitdrijft bewondering koesteren of wie dat niet doet minachten […] Wonderen doen is geen werk van ons maar van de Verlosser. Vandaar dat Hij tegen zijn leerlingen zei: *Verheug je niet omdat de geesten zich aan jullie onderwerpen, maar omdat jullie namen staan opgetekend in de hemel* (Lk 10, 20). Want dat onze namen staan opgetekend in de hemel, dat is een getuigenis van onze deugd en ons leven, maar het uitdrijven van demonen is een gave van de kant van de Verlosser" (VA 38, 1-3). De onderscheiding der geesten, die zelf al een gave is van de heilige Geest, leert ons dat al het goede gebaseerd is op het verlossingswerk van Christus. Dat is een ontnuchterend inzicht, dat ook nu nog geldig is in het geestelijk leven. Het leven van Antonius bevat veel zaken die ver van ons, moderne mensen, staan. Het is dan ook een geschrift uit de vierde eeuw n. Chr., meer dan 1700 jaar terug. Niettemin bevat de Vita van Antonius handreikingen voor een goed geestelijk leven, zoals de onderscheiding der geesten. Daarin schuilt de actualiteit van een figuur als Antonius de Grote.

De icoon van Sint-Antonius

door *Leo van Leijsen*

De icoon op de poster van de Zondag voor de Oosterse Kerken 2021 is uit de Koptisch-orthodoxe kerk in Amsterdam. Wij zien een oudere man met een lange baard. De afgebeelde, Antonius, was inderdaad een oude man, hij werd 105 jaar oud. De baard hoort bij het monnik zijn. Op alle iconen met monniken hebben deze een baard, zo ook op deze icoon. Antonius draagt kleding die sterk overeenkomt met de hedendaagse kleding van Koptische monniken, Hij is gekleed in het zwart. De kleur zwart voor de kleding van monniken staat voor de rouwmoedigheid waarin ze hun leven leiden. Antonius heeft een habijt met losse, brede mouwen, met daarover de traditionele monniksmantel.

Hoofdbedekking

Op zijn hoofd draagt hij een aparte hoofdbedekking. De hoofdbedekking is in twee delen verdeeld. Daarover wordt het volgende verhaal verteld. De duivel was woedend geworden door de doek die Antonius' hoofd bedekte. (Zo'n sluierachtige hoofdbedekking hoort tot de standaardkleding van een monnik. De Koptische traditie zegt dat de heilige Antonius deze hoofdbedekking als behorend tot de monnikskleding heeft vastgesteld.) De duivel wilde de doek van Antonius' hoofd rukken. Toen hij hem vastpakte en hem probeerde de weg te nemen, hield Antonius de doek stevig vast. De duivel trok er echter zo gewelddadig aan, dat de doek gedeeltelijk in tweeën scheurde. Toen Antonius God om hulp riep en een kruisteken maakte, werd de macht van de duivel vernietigd. Deze ging in rook op en verdween, terwijl hij Antonius met de gescheurde hoofdbedekking achterliet. Antonius repareerde de doek door de scheur met een dikke naald dicht te naaien. Dat is op de icoon de verticale lijn die over het hoofd vanaf zijn kruin naar voren loopt. Aan weerszijden van die naad zijn er twee keer zes kruisen te zien. Ze zijn geborduurd op de hoofdbedekking en symboliseren de twaalf apostelen. Op de achterkant van de hoofdbedekking, op het achterhoofd, is - niet zichtbaar op de icoon – bij Koptische monniken doorgaans nog een iets groter kruis geborduurd. Dat symboliseert Christus die het hoofd, de gedachten van de monnik beheerst. De twaalf kruisjes op de hoofdbedekking kunnen ook de twaalf deugden van de heilige Geest verbeelden, zoals daar zijn liefde, hoop, geloof, zuiverheid, maagdelijkheid, vrede, wijsheid, rechtvaardigheid, zachtmoedigheid, geduld, verdraagzaamheid en ascese. De hoofdbedekking loopt als een soort sluier af op de schouders, waar op elke schouder eveneens een kruis prijkt.

Het eskiem

Op de buik van Antonius zien we een kruis dat verbonden is met vier linten. Het kruis en de linten zijn gemaakt van leer. We moeten ons voorstellen dat de linten diagonaal naar de rug van de monnik lopen, waar ze achter op de rug eveneens samenkomen in een leren kruis. Dit is wat de Kopten het *eskiem* noemen, van het Griekse woord schima, wat vorm, gestalte betekent, ons woordje 'schema'. Het is een attribuut dat bij de kleding van een monnik hoort en dat het kruis voorstelt dat de monnik draagt als teken van het Rijk der Hemelen.

Tekstrol

Met de rechterhand maakt Antonius een zegenend gebaar. Zijn linkerhand legt hij over een tekst die is uitgerold over een staf in de vorm van een T-kruis. Deze monniksstaf waarop men tijdens de lange diensten staande kan leunen, hoort op iconen typisch bij de afbeelding van Antonius. Op de tekstrol staan de woorden uit het Evangelie die Antonius een keer hoorde in de kerk en die voor hem de inspiratie vormden om als monnik te gaan leven: 'Als je volmaakt wilt zijn, ga dan naar huis, verkoop alles wat je bezit en geef de opbrengst aan de armen; dan zul je een schat in de hemel bezitten' (Mt 19, 21). De tekst is er wat verminkt opgekomen, waarschijnlijk omdat de Egyptische schilder, Adel Nassief (zie voor een interview met hem www.oecumene.nl), zich vergist heeft bij het overnemen van een tekst uit een taal, het Nederlands, die hij niet kende.

Heilig

We zien de heilige in een berglandschap staan: Antonius leefde in de woestijn meestal op of in de buurt van een berg. We zien ook drie palmbomen die ons er wellicht aan herinneren dat er in de woestijn ook oases zijn. Verder is de achtergrond waartegen de heilige staat, goudkleurig, symbool van de hemelse heerlijkheid waarin hij is afgebeeld. Om zijn hoofd heeft Antonius een aureool, teken van zijn heiligheid. Aan weerszijden van Antonius' hoofd staat in Koptische letters geschreven 'Abba Antonios', vader Antonius. Met de aanduiding van wie afgebeeld is, is de icoon compleet.

De bronnen van inspiratie voor het religieuze leven in de Syrische Kerk

door *Mor Polycarpus Augin Aydin*

Het Syrische christendom kent een aparte ascetische traditie die sommigen het 'proto-monachisme' hebben genoemd en waarvan Aphrahat 'de Perzische wijze' (ca. +345) en Ephrem de Syriër (+373) onze voornaamste getuigen zijn. Het Syrische 'proto-monachisme' onderscheidt zich duidelijk van de 'anachoretische' en 'cenobitische' monastieke ontwikkelingen die in Egypte plaatsvonden in de derde en vierde eeuw. Van Aphrahat leren we dat de leden van de *qyomo* in kleine groepen leefden, soms van mannen en vrouwen samen, huisgemeenschappen vormend van informele religieuze communiteiten. Zulke mensen worden *iḥidoye* of *bnay qyomo* genoemd. Zij woonden in steden en dorpen en hadden veel interactie met de mensen in de plaatselijke gemeenschap. In dit opzicht verschilden zij sterk van het Egyptische monastieke model van anachoresis of terugtrekking uit stad en dorp naar de woestijn, hetzij alleen, volgens het model van de heilige Antonius, hetzij in gemeenschappen, in navolging van Pachomius.

Versmelting met het Egyptische model

De late vierde en vroege vijfde eeuw vormen een keerpunt in de geschiedenis van de ascese in het Syrische Oosten. Dit is een periode waarin de inheemse vormen van Syrische ascese, namelijk die van *iḥidoye* en *bnay qyomo,* een transformatie ondergingen als gevolg van de versmelting ervan met het Egyptische model van monnikendom dat in Syrische ogen steeds meer aanzien had gekregen.
De samensmelting van de Syrische proto-monastieke traditie met het Egyptische model van monnikendom lijkt soepel te zijn verlopen.

> "Het is in deze periode dat in het Syrische binnenland instellingen verschijnen die typerend zijn voor de "Grote Kerk", waaronder een instelling die het christelijke leven nog eeuwenlang op unieke wijze zou kenmerken, namelijk het monnikendom." (Griffith, 'Ascetism in the Church of Syria, 221.)

In het gebruik van de latere Syrische schrijvers zoals Jacob van Serug (+521), Philoxenus van Mabbug (+523), en Isaak van Antiochië (de vijfde of vroege zesde eeuw) verwijst de term *iḥidoyo* duidelijk naar een monnik (dayroyo). Er moet echter worden gezegd dat de latere Syrische auteurs de diepere betekenis van de

term *iḥidoyo* niet zijn vergeten in de loop van latere ontwikkelingen van het monastieke leven. De volgende passage uit Philoxenus van Mabbug's brief aan Patricus dient als een goed voorbeeld:

> "De *iḥidaya* moet zijn naam op een doeltreffende manier uitleven, en zowel innerlijk als uiterlijk een *iḥidaya* zijn. Hij mag niets anders in zich hebben dan zichzelf alleen, en Degene die in hem woont; ik bedoel Christus, die er alleen mee instemde Zichzelf in hem te vestigen als hij alleen zou zijn."

Invloed

Er is een schat aan ascetische en monastieke literatuur van prominente figuren als Philoxenus van Mabbug, Johannes van Apamea en Isaac van Nineve om er maar enkele te noemen. Deze laatste, die afkomstig was uit Qatar en bisschop werd van Nineveh (het huidige Mosul in Irak) in het midden van de zevende eeuw, had invloed buiten zijn geboortestreek tot aan Tokio in Japan. De Syrische geschriften van Isaac zijn beschikbaar in andere talen waaronder het Grieks, het Russisch en zelfs het Japans. Ze circuleren in kloostercentra en daarbuiten en nemen na de Bijbel de tweede plaats in in vele monastieke kringen op de berg Athos en elders.

Midden-Oosten en Europa

De Syrisch-orthodoxe gemeenschappen in Europa, waarvan de meeste in de jaren 1970 en 1980 zijn ontstaan, bestaan grotendeels uit de Syrische gelovigen uit de regio Tur 'Abdin in Zuidoost-Anatolië, Turkije. De regio Tur 'Abdin, het hart van het Syrische christendom, is bezaaid met vele oude kloosters, waarvan er zes nog steeds worden bewoond door monniken en nonnen en jonge roepingen aantrekken. Het Mor Ephrem Klooster in Nederland is het eerste Syrisch-orthodoxe klooster dat in 1981 in Europa werd opgericht. Drie andere kloosters, Mor Jacob van Sarug in Duitsland, Mor Augin in Zwitserland en Dayro d'Slibo (Heilig Kruis) in Zweden dragen bij aan de spirituele levendigheid van de Syrische diasporagemeenschappen, die bestaan uit ongeveer 250.000 mensen.

Tenslotte zijn er thans aanwijzingen dat de kloosters in de Syrisch-orthodoxe Kerk heropleven en dat het aantal monniken toeneemt, waardoor de aanvoer van bisschoppen voor de toekomst gewaarborgd is (in aanmerking nemend dat in de orthodoxe traditie bisschoppen uit de kloosters worden gekozen). Bovendien heeft de Westerse diaspora nieuwe horizonten geopend en de Syrische Kerk en gemeenschap veel kansen geboden. Omgekeerd heeft de Westerse diaspora de Westerse kerken de gelegenheid geboden om in direct contact te komen met en te leren van de ervaringen van de verschillende Syrische kerken met hun eigen rijke en kenmerkende geschiedenis en spirituele erfgoed.

Mor Polycarpus is aartsbisschop van de Syrisch-Orthodoxe Kerk in Nederland

Inspiratie voor monastiek leven

door *v. Meletios Webber*

Archimandriet Meletios (Webber) is priestermonnik. Hij is rector (hoofd) van de Russisch-orthodoxe parochie van de Heilige Nikolaas van Myra te Amsterdam. Hij noemt twee zaken die van belang zijn als iemand wil leven als monnik.

Vader Emilianos, de stichter van de kloostergemeenschap in Simonopetra op de Heilige Berg, was een bron van grote inspiratie voor mij in de eerste jaren van mijn priesterschap. Ik was toen student aan de Universiteit van Thessaloniki, en hij en zijn gemeenschap waren kort daarvoor van Meteora naar de Athos-berg verhuisd. Ik kende een aantal van zijn leerlingen, van wie er velen aan de universiteit studeerden, in de stad woonden en aan de eredienst deelnamen in de kerk van de heilige Charalambos, die ik vaak bezocht. Ik heb twee duidelijke herinneringen aan zijn lessen die van belang kunnen zijn.

Zelfgave in gehoorzaamheid

De eerste was dat hij het monastieke leven beschouwde als een gave aan God van het individu. Terwijl de wijding tot het priesterschap in de orthodoxe traditie in wezen een proces is waarbij de Kerk, voornamelijk in de persoon van de bisschop, een kandidaat kiest, is het monastieke leven in wezen een offergave van het individu. Orthodoxen hebben de neiging op hun hoede te zijn voor het begrip roeping in de zin van "ik denk dat ik een roeping heb om monnik te worden"... omdat zo iemand ook zeer nutteloze, zelfs romantische ideeën kan hebben over hoe het kloosterleven eruit ziet.

De vraag van de *geronda* (letterlijk 'ouderling', zoals vader Emilianos bekend stond) aan zo'n kandidaat was heel eenvoudig, en los van gevoelens of ambitie: aan wie kies je om gehoorzaam te zijn?

In sommige opzichten is het kloosterleven zo simpel als dat. Je solliciteert om lid te worden van een kloostergemeenschap, en de prijs is je eigen ego. Het is natuurlijk aan de abt of abdis (of aan mensen die door hen zijn aangesteld als geestelijke leidslieden binnen het klooster) om de goede lijn te vinden tussen het eisen van blinde gehoorzaamheid aan de ene kant en het toestaan dat mensen doen waartoe zij zich geïnspireerd voelen aan de andere kant. De traditie kent vele, vele verhalen over hoe dit in de praktijk uitpakt, vele daarvan zijn gepubliceerd in boeken als het "Gerontikon". Kleine verhalen zoals deze vormen de ruggengraat van de monastieke traditie. Eén zo'n verhaal gaat over een novice die elke dag geduldig een stokje in het zand water geeft, terwijl hij heel goed weet dat het nooit zal uitlopen. In sommige versies van het verhaal hebben de gebeden van de ouderling natuurlijk de overhand en komt er een prachtige struik uit, maar die conclusie is nauwelijks nodig. Het belangrijkste deel van het verhaal is de leerling die een stok water geeft omdat zijn 'abba' hem dat heeft opgedragen, terwijl hij heel goed weet dat het belachelijk is om zoiets te doen. De absurditeit van dit soort verhalen doet me denken aan de verhalen van het Zen-monnikendom, hoewel ik geleerd heb voorzichtig te zijn met zoiets te zeggen in Griekenland.

Je biedt je leven aan, en dat aanbod wordt aanvaard of verworpen door een bepaalde kloostergemeenschap. Eenvoudig.

Privé-gebed en liturgisch gebed

Een tweede onderricht van vader Emilianos, dat ik heel belangrijk vind, overkwam niet mij, maar een vriend van mij die nu bisschop is. Vader Emilianos zag hem op een dag in het klooster proberen de deur van de kerk, die op slot was, te openen. Toen de ouderling hem vroeg wat hij aan het doen was, antwoordde mijn vriend dat hij de kerk binnen wilde gaan om te bidden. De ouderling keek verbaasd. Er was geen liturgisch gebed gepland voor dat uur. Het kerkgebouw, met zijn uitgebreide symboliek, is bestemd voor liturgisch gebed, zei hij. Ander gebed, van een meer persoonlijke of zelfs privé aard, wordt gedaan in de kamer (of 'cel' zoals het in kloosters pleegt te heten). Zoals Christus het voorschrijft, moeten wij naar onze kamer gaan, de deur

op slot doen en in het geheim in de tegenwoordigheid van God zijn. De aanwezigheid van God in het kerkgebouw is een uitdrukking van de liturgische ervaring van de gemeenschap. Maar diep contact met God is geenszins beperkt tot de liturgie! Er is geen ruimte in een klooster (of waar dan ook) waarvan God is uitgesloten.

Aangepast aan nieuwe omstandigheden

De rol van de ouderling of abt/abdis is om de liefdevolle aanwezigheid van Christus te zijn binnen de gemeenschap. Helaas moet zo iemand in de moderne omstandigheden ook een doorgewinterde therapeut, een zakelijk manager en een meester in de public relations zijn, maar dat mag niets afdoen aan zijn (of haar) centrale rol.

Als het oosters-christelijk monnikendom grotendeels is ontstaan als reactie op de verwereldlijking van de Kerk na Constantijn en zich ontwikkelde in Egypte, Palestina en Syrië lang voordat de berg Athos werd opgericht als kloostercentrum, kunnen we zien dat kloosters zich kunnen aanpassen aan nieuwe omstandigheden, vaak met positief effect. De grootste bedreiging voor het kloosterleven is op dit moment niet het secularisme... maar het individualisme. Of we in de toekomst bloeiende kloosters zullen zien, hangt helemaal af van degenen die ervoor kiezen hun leven op deze manier aan God te geven.

v. Meletios Webber is orthodox theoloog en rector van de Russisch-Orthodoxe Kerk van de H. Nicolaas in Amsterdam.

Met vreugde putten uit inspiratiebronnen voor het gemeenschapsleven

door *Dom Bernardus*

Toen de woestijnvader Antonius, na jaren geleefd te hebben in een graftombe, de deuren opende laat Athanasius hem naar buiten komen als een nieuwe Mozes. Niet alleen zijn gelaat verwijst naar Mozes maar ook zijn rede tot de volgelingen die Antonius ondertussen gekregen had en waarmee hij de woestijn zal gaan bewonen. De kern van Antonius woorden is: 'niets boven de liefde tot Christus stellen'. Enkele eeuwen later zal Benedictus van Nurcia, de monnikenvader van de westerse kerk, deze woorden van Antonius een plaats geven in zijn Regel voor de sterkste soort van monniken, de cenobieten. Zij die in een gemeenschap leven onder een regel en een abt.

Bronnen

Christus is daarmee de grootste inspiratiebron voor het religieuze gemeenschapsleven. De liefde tot Christus verwijst op de allereerste plaats niet naar de liefde van de monnik voor Christus maar naar Christus' liefde voor de monnik. In zijn liefde heeft Christus de monnik geroepen tot een leven in gemeenschap, zoals Christus zelf zijn leerlingen tot de gemeenschap van de eerste leerlingen geroepen heeft. Naast Christus is de gemeenschap van de apostelen de volgende inspiratiebron van het religieuze gemeenschapsleven.

De religieuze gemeenschap is een gemeenschap van gedoopten die Jezus willen navolgen naar het voorbeeld van de eerste leerlingen die één van hart en ziel waren, alles gemeenschappelijk bezaten en trouw bleven in het gebed en in het breken van het brood. Een gemeenschap waarin het dubbele gebod van de liefde centraal zou staan. Een gemeenschap die haar inspiratie put uit het beeld van het ene lichaam met haar verschillende ledematen. Voor de cisterciënzers uit de 12e eeuw zou het de aanleiding zijn om het gemeenschapsleven de school van de liefde te noemen waarin de religieuzen door hun specifieke leefwijze één worden met God en met elkaar.

De gemeenschap van de kerk als inspiratiebron voor het gemeenschapsleven zou in de 19e en 20ste eeuwse Franse spiritualiteit een uitwerking krijgen in het zogenaamde geheim van Nazareth. Een figuur als Charles de Foucauld zou met zijn aandacht voor het verborgen leven van Jezus in het huisgezin van Nazareth, de religieuze gemeenschap terugbrengen tot de proporties van een huisgezin waarin de leden op elkaar gericht waren als Jezus, Maria en Jozef. Nazareth als inspiratiebron opent ook de bronnen van de sociale en psychologische wetenschappen. God is immers mens geworden in tijd en ruimte.

Drie-ene God

Johannes Paulus II putte voor het religieuze gemeenschapsleven niet uit de bronnen van de christologie of de ecclesiologie. Hij boorde in Vita Consecrata (opnieuw) de bron aan van God als Drie-Eenheid en de implicaties die dit leven van de Drie-Ene God op het gemeenschapsleven heeft. Een beeld van het religieuze gemeenschapsleven dat niet door iédereen verwelkomt en begrepen werd. Hij liet hierdoor het religieuze gemeenschapsleven echter weer putten uit de bronnen van zowel de westerse als de oosterse kerk en gaf met zijn kerkleer van de twee longen het nadenken en beleven van het gemeenschapsleven weer nieuwe adem.

Voor het religieuze gemeenschapsleven van vandaag is het van belang om de gemeenschap te zien en te beleven als een gemeenschap van gedoopten. Mannen en vrouwen die in de naam van de Drie-Ene God gedoopt zijn en door hun leven als religieus inniger met God verenigd willen worden. Als gedoopten doen zij dat samen in navolging van de apostelen die door Jezus geroepen waren om Hem van meer nabij te volgen in een radicalere toewijding. Met Jezus willen zij gericht staan naar de Vader en naar de wereld. Zoals Hij gericht staat naar de Vader en geleid wordt door de Geest zo wil ook de gemeenschap van religieuzen een plek zijn van eenheid, verscheidenheid, waardigheid en respect, aandacht en zorg voor elkaar en de wereld waarin zij leven.

Synodaliteit

Op dit moment boort Paus Franciscus met een term als synodaliteit en het beeld van de veelhoek nieuwe inspiratiebronnen aan. Hij neemt uitdrukkelijk afstand van het beeld van de gemeenschap als een cirkel. Een beeld dat uit de Palestijnse woestijn afkomstig is, van de hand van Dorotheus van Gaza (6e eeuw). Wanneer allen terzelfdertijd een stap richting het centrum zetten dan komt men samen dichter bij Christus, het centrum van het leven. Verschil kan in dit beeld nauwelijks bestaan of het verbreekt de opgang van anderen naar het centrum. Franciscus stelt daar tegenover het beeld van de gemeenschap als veelvlak (vgl. Evangelii gaudium, 236). Hierdoor worden de menselijke verschillen in een gemeenschap geen belemmering maar een verrijking.

Benedictus van Nurcia brengt ons in zijn Regel iets fundamenteels in het gemeenschapsleven in herinnering: de ouderen te eren en de jongeren lief te hebben. "In deze inspanning om een evenwicht te vinden tussen herinnering en toekomstige belofte wortelt zich ook de vruchtbaarheid van het broederlijk en zusterlijk leven in gemeenschap". (VDQ 27) Een inspanning die ons tot bouwers van een gemeenschap maakt en niet alleen maar genieters van weldaden die wij van haar ontvangen.

Dom Bernardus Peeters is abt van de Abdij Koningshoeven in Berkel-Enschot en voorzitter van de KNR.

De Gemeenschap Chemin Neuf: welke bronnen inspireren het gemeenschapsleven?

door *p. Emmanuel Pannier*

Aangezien wij met de krachtige pioniersfiguur van de heilige Antonius teruggaan naar de bronnen van het monastieke en religieuze leven, wil ik graag proberen, "stroomopwaarts", de voornaamste bronnen en invloeden te benoemen die het gemeenschapsleven binnen de Gemeenschap Chemin Neuf inspireren.

Chemin Neuf definieert zichzelf als een katholieke gemeenschap met een oecumenische roeping die behoort tot de Charismatische Vernieuwing en leeft volgens de Ignatiaanse spiritualiteit.

Bronnen

De Gemeenschap is in 1973 ontstaan binnen een gebedsgroep van de "Charismatische Vernieuwing" die in de jaren '70 in de katholieke kerk van Frankrijk een aantal van nieuwe gemeenschappen heeft laten ontstaan. Het was de ontmoeting met de Verrezen Jezus en de nieuwe ontdekking van de genade van de doop en de kracht van de Heilige Geest, die het leven veranderde van veel van de deelnemers aan deze gebedsgroepen.

Onder de zeven stichters van de Gemeenschap was een Jezuïet, Laurent Fabre. Dankzij hem konden de leden van de jonge gemeenschap de geestelijke ervaring van de retraite van Sint-Ignatius opdoen, de 30-daagse "Geestelijke Oefeningen". In het gevolg heeft de Gemeenschap de keuze voor de Ignatiaanse spiritualiteit gemaakt. De Jezuïeten zijn de Gemeenschap in de loop der jaren zeer behulpzaam geweest bij de integratie van deze spirituele traditie.

De derde bron voor het gemeenschapsleven zijn de teksten van het Tweede Vaticaans Concilie. Het moedigde de volledige deelname van leken aan de evangelisatie aan. Het bevorderde de heiligheid van allen vanaf het doopsel en riep zo alle christenen op tot een leven in overeenstemming met het evangelie. Het wijste op de fundamentele gelijkheid van alle gedoopte, leken en geestelijken, mannen en vrouwen. Tenslotte rekende het het streven naar eenheid onder de christenen (of: oecumene) tot zijn doelstellingen. De theologische beslissingen van het Concilie maakten de opbouw en de groei van de Chemin Neuf Gemeenschap binnen de katholieke Kerk mogelijk.

Spiritualiteit

Het is het gemeenschapsleven zelf, zoals het feit dat de Chemin Neuf in een dertigtal landen gevestigd is en een waarlijk internationale gemeenschap geworden is, dat haar ertoe gebracht heeft een spiritualiteit van eenheid en verzoening uit te drukken en te bevorderen: leden met gelijke status zijn gehuwden en celibatairen, katholieken, protestanten, evangelischen en orthodoxen, mensen van verschillende volken en kleuren.

In haar spiritualiteit van eenheid en verzoening sluit de Gemeenschap Chemin Neuf innerlijk aan bij ervaringen van de lutherse theoloog Dietrich Bonhoeffer ("Leven met elkander"), de regel van de Gemeenschap van Taizé en het boek "In broosheid dragen". (Ark gemeenschap).

Oecumenische roeping

De oecumenische roeping van de Chemin Neuf is uit vele bronnen gevoed. De charismatische vernieuwing in Lyon stond zeer open voor de leer van protestantse en evangelische predikanten, zodat de Chemin Neuf les kreeg van en samenwerkte bij de evangelisatie met sommigen van hen: Thomas Roberts, Welsh Pinkster, Jean-Daniel Fischer, gereformeerde predikanten, leden van de "Union de prière de Charmes", enz. De oecumenische theologie, die ontwikkeld is door de Franstalige "Groupe des Dombes", was en is steeds een sterke steun voor onze roeping.

Mede door het toevertrouwen van kloostergebouwen van meer traditionele Gemeenschappen (benedictijner, cisterciënzer, karmelieten, …) aan de Gemeenschap, mochten we meer en meer ook de spirituele rijkdom van andere tradities ontdekken en daaruit putten: Teresa van Avila, Teresa van Lisieux, de woestijnvaders, de oosters-orthodoxe spiritualiteit, de iconen...

De tijd van stilstand in de "woestijn" op dinsdag in onze huizen is geïnspireerd door Charles de Foucauld en René Voillaume; hun spiritualiteit van "Nazareth" als een spiritualiteit van dienstbaarheid in het broederlijke leven en in de missies is belangrijk voor ons. En de "tijden van verzoening" hebben wij overgenomen uit het traditionele gemeenschapsleven. De benedictijnse en cisterciënzer praktijk van "Bidden en werken", "Ora et Labora", is ook van groot belang in de abdijen die ons zijn toevertrouwd, zoals de Sint Paulusabdij in Oosterhout.

Sinds de zomer 2000, toen tijdens de wereldjongerendagen rond de 6000 jonge mensen uit de hele wereld en van verschillende kerken met ons in Perugia (bij Assisi) verzameld waren, is de inspiratie van Abbé Paul Couturier van "Het onzichtbare klooster" opnieuw actueel geworden. Daaruit is de stichting van het gebedsnetwerk "Netforgod" (www.netforgod.tv) voortgekomen, dat in een zestigtal landen mensen bemoedigt, om zich te engageren voor eenheid en verzoening. Vooral de laatste maanden, is deze dimensie te midden van Corona nog meer actueel geworden en heeft veel online gebedsmomenten, retraites en vorming laten ontstaan (You Tube: chemin neuf.directs).

Moge onze kleine gemeenschap een bijdrage zijn voor een kerk die in beweging blijft, waar oud en nieuw samenkomen in verzoende verscheidenheid voor Gods Rijk in deze wereld.

p. Emmanuel Pannier is als r.-k. priester verbonden aan de Gemeenschap Chemin Neuf in Oosterhout.

Webinar: Antonius, inspiratiebron voor religieus leven in Oost en West

23 april 2021 van 14.00 tot 16.00 uur

Antonius (251-356) werd geboren als kind van rijke ouders. Al op jonge leeftijd – na de dood van zijn ouders – trok hij zich terug in de woestijn. Later voegden anderen zich bij hem. Zo lag hij aan de oorsprong van het religieus leven. Antonius werd bekend als de vader van het monastiek religieus leven. Athanasius van Alexandrië schreef kort na zijn dood een biografie over Antonius.

Op dit Webinar gaat het over de vraag of Antonius bezieling kan geven aan het religieus leven in de 21e eeuw. In Nederland heeft het religieus leven een grote bloei gekend in de tweede helft van de 19e en de eerste helft van de 20e eeuw. In de tweede helft van de 20e eeuw heeft er een kentering plaatsgevonden. Hoe zal het religieus leven zich in de naaste toekomst ontwikkelen? Wie geeft het bezieling?

Het oosters christendom is sterk gevormd door het monastiek religieus leven. De monastieke tradities van de Oosterse Kerken zijn ook in ons land te vinden. Zij staan eveneens voor de uitdaging om hun gemeenschappen in onze seculiere cultuur te doen opbloeien. Voor deze gemeenschappen is het leven van Antonius een bron van inspiratie.

Daarnaast zijn er in de loop van de vorige eeuw diverse oecumenische religieuze gemeenschappen ontstaan. In de protestantse wereld werd de betekenis van het religieuze leven opnieuw ontdekt.

Programma

14.00 Opening door middagvoorzitter zr. Monica Raassen

14.10 Vincent Hunink, Het leven van Antonius

14.30 Antonius Abdalla, De blijvende betekenis van Antonius voor Kopten

15.00 Pauze

15.15 Abt Bernardus, Niets boven de liefde tot Christus stellen

15.45 p. Emanuel Pannier, Inspiratiebronnen voor het Gemeenschapsleven

16.00 Afsluiting

Opgave en kosten

Het Webinar wordt op 23 april online gehouden en begint om 14.00 uur. Na iedere inleiding is er gelegenheid voor vragen. Deelname is gratis, maar een bijdrage in de kosten van € 5,-- wordt op prijs gesteld. U kunt deze bijdrage overmaken op rekening NL97 INGB 0000 8019 19 ten name van Katholieke Vereniging voor Oecumene ovv Webinar religieus leven. U kunt zich opgeven via een email aan secretariaat@oecumene.nl van de Katholieke Vereniging voor Oecumene. Na aanmelding ontvangt u een bevestiging en de link voor deelname aan het Webinar.

Lezingencyclus Menselijke Waardigheid vanuit oosters-christelijk perspectief

De Katholieke Vereniging voor Oecumene en de Leerstoel “Orthodoxie, Mensenrechten, Vredesopbouw in Europa” (PThU, Instituut voor Oosters Christendom, Nijmegen) organiseren dit voorjaar een reeks online publiekslezingen over het concept van menselijke waardigheid in de oorsters-christelijke tradities. De lezingenreeks gaat over inhoud, mogelijkheden en problemen van de oosters-christelijke antropologie ten aanzien van menselijke waardigheid en mensenrechten.

Programma

20 mei 2021, 17.00 uur:	“Theosis toen en nu” of “de mens als persoon”: oosters-christelijke concepten van menselijke waardigheid, Inleiding door prof. Alfons Brüning (Nijmegen/Amsterdam).
27 mei 2021, 17.00 uur:	“Being as Communion” - De anthropologie van John Zizioulas, Metropoliet van Pergamon, Inleiding door zr. Hildegard Koetsveld osb (Oosterhout).
10 juni 2021, 17.00 uur:	“Liefde voor God, Liefde voor de mens”: Maria Lot-Borodine, Moeder Mariia Skobtsova e.a., Inleiding door prof. Heleen Zorgdrager (PThU Amsterdam).
24 juni 2021, 17.00 uur:	“Dichter, denker en mysticus: de mens in het Oriëntaals Christendom”, Inleiding door dr. Kees den Biesen (Rome/Salzburg).

Opgave en kosten

De lezingen vinden plaats via zoom en beginnen steeds om 17.00 uur. Na de inleiding van 30 minuten is gelegenheid voor vragen en gesprek. Deelname aan de lezingencyclus is gratis, maar een bijdrage in de kosten van € 5,-- per lezing wordt op prijs gesteld. U kunt deze bijdrage overmaken op rekening NL97 INGB 0000 8019 19 ten name van Katholieke Vereniging voor Oecumene o.v.v. Lezingencyclus Menselijke Waardigheid. U kunt zich opgeven voor de cyclus, maar ook voor aparte lezingen via een email aan secretariaat@oecumene.nl van de Katholieke Vereniging voor Oecumene. Na aanmelding ontvangt u een bevestiging en de links voor de lezingen.

Bezoek onze website op:

www.oecumene.nl

Colofon

Overeen is het communicatieblad van de Katholieke Vereniging voor Oecumene Athanasius en Willibrord. Leden, donateurs en parochies ontvangen het blad twee maal per jaar.

Redactie:
Geert van Dartel, Mirella van Herp, Leo van Leijsen
Vormgeving & drukwerk:
www.laumemedia.nl

Katholieke Vereniging voor Oecumene Athanasius en Willibrord

Emmaplein 19 D
5211 vz ’s-Hertogenbosch
T: 073–7370026
E: secretariaat@oecumene.nl
Internet: www.oecumene.nl

IBAN: NL73 INGB0001087628
IBAN: NL97 INGB0000801919
ISSN: 1568-2862